

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Географски факултет

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

Предмет: Извештај комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидата Иване Магдаленић

Одлуком Наставно-научног већа Географског факултета Универзитета у Београду, донетој на седници 20. јуна 2024. године, именовани смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидата **Иване Магдаленић**

РОДНИ ОКВИР ФЕРТИЛИТЕТА И ПОПУЛАЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ У СРБИЈИ У 21. ВЕКУ

Комисију чине др Гордана Војковић, редовни професор у пензији, Универзитет у Београду Географски факултет, др Мирјана Рашевић, редовни професор у пензији, Универзитет у Београду Географски факултет, др Мирјана Деведић, редовни професор, Универзитет у Београду Географски факултет, др Владимир Никитовић, научни саветник, Институт друштвених наука у Београду, Центар за демографска истраживања и др Петар Васић, ванредни професор, Универзитет у Београду Географски факултет. Комисија је темељно прегледала и проучила наведену докторску дисертацију и Наставно-научном већу подноси следећи извештај:

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ И ДИСЕРТАЦИЈИ

1.1. Основни подаци о кандидату

Ивана Магдаленић је рођена 19. фебруара 1986. године у Београду, Република Србија. Основне академске студије је уписала 2008. године на Универзитету у Београду Географском факултету, Студијска група за демографију, и завршила са просечном оценом 8,79. Завршни рад „Демографско старење земаља Југоисточне Европе“, је одбраћен 2013. године, са оценом 10, и проглашен је за најбољи завршни рад на студијској групи Демографија за ту школску годину. Исте године је уписала мастер студије на матичном факултету, такође на смеру Демографија. Све предвиђене испите положила је са просечном оценом 10, и 2015. године одбранила је мастер рад под насловом „Фертилитет становништва Србије и Европске уније – сличности и разлике“, такође са највишом оценом. Мастер рад је проглашен најбољим на смеру Демографија за 2015. годину. Ивана Магдаленић је школске 2015/16. године уписала докторске студије на Географском факултету Универзитета у Београду, студијски програм

Геонауке, са усмерењем на ужу научну област демографије, и положила све програмом предвиђене испите са просечном оценом 10.

- Инструменти планирања регионалног развоја (оцена 10);
- Теоријски правци развоја друштвене географије (оцена 10);
- Теорија демографије (оцена 10);
- Епистемологија друштвене географије (оцена 10)
- Методе и технике демографске анализе (оцена 10);
- Савремени демографски проблеми и процеси (оцена 10).
- Студијски истраживачки рад I (положила);
- Студијски истраживачки рад II (положила);
- Студијски истраживачки рад III (положила);
- Методологија израде научног рада (положила).

Предлог пројекта докторске дисертације под насловом „Родни оквир фертилитета и популационе политике у Србији у 21. веку“ Ивана Магдаленић је успешно одбранила 23. октобра 2020. пред менторском комисијом.

Искуство у настави и стручно усавршавање

Ивана Магдаленић је у школској 2014/2015. години, на основу одлуке Наставно-научног већа Географског факултета, изабрана за демонстратора на вежбама на основним академским студијама на Студијској групи за демографију, на предметима *Демографски развитак Србије и суседних земаља* и *Етнодемографија*. У школској 2015/2016. години, поред наведених предмета, ангажована је за демонстратора у настави и на предмету *Историјска демографија*.

Ивана Магдаленић је 2016/2017. изабрана за сарадника у звању асистента за ужу научну област Демографија на Географском факултету Универзитета у Београду, смер Демографија.

Од 2018. године запослена је у звању истраживача приправника у Институту друштвених наука - Центру за демографска истраживања. Након пријаве тезе докторске дисертације 2021. године стиче звање истраживач сарадник.

Од осталих активности Иване Магдаленић треба издвојити:

- да је током 2015. године више пута ангажована у анкетним истраживањима у Републичком заводу за статистику;
- да је 2017. године била секретар на два пројекта: „Ревизија Стратегије подстицања рађања“ и „Акциони план за спровођење измењене и допуњене Стратегије подстицања рађања“;
- да је од 2018. године део уређивачког тима часописа *Становништво*;
- да је члан Друштва демографа Србије.

1.2. Стечено научноистраживачко искуство и списак објављених радова

Ивана Магдаленић је од 2018. године, прво у својству истраживача приправника, а потом истраживача сарадника ангажована на научном пројекту *Истраживање демографских феномена у функцији јавних политика у Србији* Института друштвених

наука - Центра за демографска истраживања (Пројекат 47007 - Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије).

Ивана Магдаленић је резултате својих истраживања излагала на међународним и националним научним скуповима и публиковала у следећим часописима:

Публиковани радови:

а) Поглавље у монографији истакнутог међународног значаја (М-13)

1. Nikitović, V., Magdalenic, I., & Arsenović, D. (2024). The Demographic Future of Western Balkans: Between Depopulation and Immigration. In K. N. Zafeiris, B. Kotzamanis & C. Skiadas (Eds.), *Population Studies in the Western Balkans* (pp. 19-43), European Studies of Population, vol 26. Cham: Springer Nature.
https://doi.org/10.1007/978-3-031-53088-3_2

б) Рад у часопису међународног значаја (М-23):

2. Nikitović, V., & Magdalenic, I. (2024). Gender differences in cohort fertility patterns in Serbia: the role of educational gradient. *Stanovništvo*, 62(S1) - Special issue: Current population issues in post-Yugoslav countries, 1-24.
<https://doi.org/10.59954/stnv.627> (у štampi, izlazi početkom septembra)

в) Рад у часопису међународног значаја верификованог посебном одлуком (М-24):

3. Војковић Г., Живановић З. & Магдаленић И. (2018). Просторно-демографски дисбаланси као изазов популационим политикама. *Зборник Матице српске за друштвене науке* 167(3): 663-672.
4. Арсенић Д., Никитовић В. & Магдаленић И. (2018). Просторна димензија друге демографске транзиције у Србији. *Зборник Матице српске за друштвене науке* 167(3): 499-514.
5. Kokotović V., Filipović M. i Magdalenic I. (2016). Unutrašnja mobilnost stanovništva Srbije u drugoj polovini XX i na početku XXI veka, *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 64(3): 553-567
6. Magdalenic I. i Vojković G. (2015). Promene u starosnom modelu rađanja u Srbiji i zemljama EU- komparativna analiza. *Stanovništvo* 53(2): 43-66.
7. Vojković, G., Magdalenic, I., & Živanović, Z. (2014). Population ageing in the south-eastern Europe countries and its implications on labour force. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 148(3): 701-713.

г) Саопштење са међународног скупа штампано у целини (М-33):

8. Galjak M., Magdalenic I. i Vojković G. (2015). Osobnosti mortaliteta stanovništva jugoistočne Srbije. *Socijalni i zdravstveni problemi jugoistočne Srbije - sa posebnim osvrtom na položaj ostarelih*. Niš: Centar za naučnoistraživački rad SANU i Univerziteta u Nišu, 77-92.

д) Саопштење са међународног скупа штампано у изводу (М-34):

9. Vojković, G., Gligorijević, V. & Magdalenić, I. (2015). Looking ahead: the use of prospective analysis to highlight the population ageing consequences. Fifth International Conference of Balkans demography. *The population of the Balkans at the dawn of the 21st century*. Book of abstracts. ISSN/ISBN: 978-608-4519-16-4. Institute of Economics Skopje, University "Ss. Cyril and Methodius" in Skopje. (pp. 75).
10. Nikitović, V., Arsenović, D., & Magdalenić, I. (2021). Koliki je uticaj COVID-19 pandemije na porast smrtnosti? Globalni pregled preliminarnih zvaničnih podataka. In I. Marinković & M. Galjak (Eds.), *Covid-19: socio-demografski procesi, izazovi i posledice pandemije - knjiga sažetaka* (pp. 9-12). Beograd: Društvo demografa Srbije, Institut društvenih nauka. ISBN 978-86-7093-244-9. <http://iriss.idn.org.rs/id/eprint/1697>
11. Nikitović, V., Magdalenić, I., & Stanojević, D. (2024). Patterns of female and male fertility in Serbia based on the results of the 2022 Census. In I. Marinković & M. Galjak (Eds.), *Population in post-Yugoslav countries: (Dis)similarities and Perspectives* (pp. 28-29). Belgrade: Institute of Social Sciences & Association of Demographers of Serbia. ISBN 978-86-7093-273-9. <https://doi.org/10.59954/PPYCDSP2024.10>

đ) *Поглавље у монографији националног значаја и тематским зборницима (M-45)*

12. Magdalenić, I. (2020) *Starosni model rađanja u Srbiji i državama Evropske unije – izazov pronatalitetnim politikama*. In: Promišljanja aktuelnih društvenih izazova : regionalni i globalni kontekst. Edicija Zbornici. Institut društvenih nauka, Beograd, pp. 8-25.
13. Matijević, B., Zafirović, J. & Magdalenić, I. (2021) *Percepcija građana o spoljnopoličkom opredeljenju Srbije: Čija podrška će unaprediti socioekonomske prilike u Srbiji, Evropske unije ili Rusije?* In: Predstave o Evropskoj uniji i Rusiji u javnosti Srbije : javno mnjenje Srbije 2018 – JMS 2018. Edicija Istraživanja. Institut društvenih nauka, Beograd, pp. 44-57.

e) *Рад у водећем часопису националног значаја (M-51):*

14. Magdalenić I. i Galjak M. (2016). Ageing map of the Balkan Peninsula. *Zbornik radova Geografskog Instituta "Jovan Cvijić" SANU* 66(1): 75-89.

ž) *Рад у часопису националног значаја (M-52)*

15. Magdalenić I. (2015). Uticaj bračnosti na fertilitet u Srbiji i Evropskoj Uniji. *Demografija* (13): 175-190.

Остало:

Magdalenić, I. (2022). Mirjana Rašević, Gordana Bjelobrk. Osvrt: "Usklađivanje rada i roditeljstva (poslodavci i zaposleni roditelji)": Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju, Beograd, 2021, str. 107. Stanovništvo, 60(1), 149–153. <https://doi.org/10.59954/stnv.481>.

Magdalenić, I., & Devedžić, M. (2023). Ankica Šobot. Osvrt: Niske stope rađanja i rodne uloge - Teorijski okvir i praktični izazovi. Stanovništvo, 61(1), 121-125. <https://doi.org/10.59954/stnv.515>

Магдаленић, И. (2018). Приказ: Поруке демографа креаторима јавних политика у Србији. *Становништво* 56(1): 112-117.

Магдаленић, И. (2018). Демографски преглед: *Новије промене у старосном моделу рађања Србије и држава Европске уније- сличности и разлике*. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у сарадњи са Центром за демографска истраживања ИДН.

1.3. Основни подаци о дисертацији

На седници Наставно-научног већа Географског факултета Универзитета у Београду одржаној 24. 12. 2020. године кандидату Ивани Магдаленић одобрена је израда докторске дисертације под називом „Родни оквир фертилитета и популационе политике у Србији у 21. веку“, а по основу предлога комисије у саставу др Гордана Војковић, редовни професор Географског факултета Универзитета у Београду, др Мирјана Девецић, редовни професор Географског факултета Универзитета у Београду, др Мирјана Рашевић, редовни професор и научни саветник Института друштвених наука, Центар за демографска истраживања у Београду. За ментора је одређена др Гордана Војковић, редовни професор Географског факултета Универзитета у Београду. Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду је дало своју сагласност на предлог теме докторске дисертације на седници одржаној 2.2.2021. године. Завршену и укоричену докторску дисертацију је кандидат Ивана Магдаленић предала Секретаријату Географског факултета 13.06.2024. године, када је упућена на проверу оригиналности докторске дисертације коју спроводи Универзитетска библиотека у Београду. Након резултата провере софтвером *iThenticate* потврђено је да дисертација није плагијат, те је на седници Наставно-научног већа Географског факултета Универзитета у Београду одржаној 20.06.2024. године именована комисија за преглед и оцену докторске дисертације у саставу: др Гордана Војковић, редовни професор у пензији, Универзитет у Београду Географски факултет, др Мирјана Рашевић, редовни професор у пензији, Универзитет у Београду Географски факултет, др Мирјана Девецић, редовни професор, Универзитет у Београду Географски факултет, др Владимир Никитовић, научни саветник, Институт друштвених наука у Београду, Центар за демографска истраживања и др Петар Васић, ванредни професор, Универзитет у Београду Географски факултет.

2. ОПИС ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1. Садржај дисертације

Докторска дисертација „Родни оквир фертилитета и популационе политике у Србији у 21. веку“ написана је на 172 стране, уређене у складу са Упутством за формирање репозиторијума докторских дисертација Универзитета у Београду. Дисертација садржи 5 почетних страна, где су укључене насловна страна на српском и енглеском језику, страна са подацима о ментору и члановима Комисије, сажетак и кључне речи на

српском и енглеском језику и садржај. Основни текст написан је на 156 страна, а прати га списак референци на 16 страна. На последњих 5 страна се налази биографија аутора и обавезни прилози (изјава о ауторству, изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјава о коришћењу).

Дисертација се састоји од 7 поглавља, која су повезана у логичну и функционалну целину:

- I. Увод (стр. 1-19)
- II. Теоријско-методолошки оквир истраживања (стр. 20-31)
- III. О фертилитету, родној перспективи и популационој политици – савремени оквир (стр. 32-65)
- IV. Фертилитет и родна равноправност кроз призму показатеља у Србији и одабраним европским државама у 21. веку (стр. 66-108)
- V. Србија у светлу циљева Агенде 2030 – родна димензија (стр. 109-130)
- VI. Дискусија резултата фокус-групног истраживања (стр. 131-150)
- VII. Закључак (стр. 151-154)

На крају су дати Литература и извори (стр. 155-172).

У оквиру поглавља постоји разгранатост подналова у складу са потребама и значајем које одређена тема завређује. Главни текст садржи 43 графикана и 2 карте, који значајно доприносе јасноћи материје и аргументацији појединих налаза и закључака.

2.2. Кратак приказ појединачних поглавља

У *првом поглављу*, које се бави уводним разматрањима, представљена је проблематика и значај овакве теме докторске дисертације, образложен је предмет, истакнути су циљеви истраживања и дефинисане су полазне хипотезе. Промене у репродуктивном понашању становништва и фактори који на њега утичу незаобилазни су део теорије о фертилитету, а о комплексности проблематике сведочи стално интересовање истраживача. Тумачење феномена недовољног рађања и конципирање адекватне популационе политике постављају се као перманентан изазов и сталан задатак савременог друштва. У Србији је ниво фертилитета испод потребног за природно обнављање становништва присутан већ дуги низ година, а веома низак ниво од 1,4 детета по жени први пут је регистрован 1999. године. У погледу перцепције детерминистичког склопа фертилитета постоје опречна мишљења, али једна од примарних области у демографским истраживањима након 1990-их година тиче се питања родне неједнакости. Наиме, родне улоге и односи и даље фигурирају као сигнификантни фактори репродуктивног понашања у савременим условима живота, посебно у подручјима у којима није остварен задовољавајући ниво. Новија истраживања указују да се важан приступ у достизању вишег нивоа рађања налази у успостављању родне једнакости и што оптималнијег усклађивања између рада и родитељства. У Србији у претходном периоду родно питање није било на адекватан начин у фокусу демографског дискурса, а самим тим и популационих политика, што наглашава потребу за сагледавањем питања фертилитета и родних улога у Србији,

односно истраживањима транзиције тих односа, те на који начин то може допринети креирању одређених погледа на популациону политику. У оквиру овог поглавља Ивана Магдаленић такође даје преглед досадашњих истраживања у Србији и свету, што је, између осталог, омогућило постављање полазних хипотеза за ово истраживање. Ово поглавље садржи и врло студиозан осврт на родну парадигму у демографским истраживањима, као предуслов да се даље у дисертацији развија ова тематика.

У другом поглављу је дат генерални теоријско-методолошки оквир истраживања, а у сваком наредном поглављу детаљније су елабориране теоријске поставке које се тичу проблематике датог поглавља. Указује се на савремене приступе родним улогама и њиховом значењу из перспективе фертилитета и популационе политике. Сходно предметном фокусу овог истраживања намеће се имплементација теорија родне равноправности/једнакости и посебно концепта родне револуције. Ивана Магдаленић у овом поглављу врло детаљно елаборира различите концепте и истраживања на ту тему, истичући да бројни аутори сматрају уверљивим теоријске аргументе који повезују родну равноправност и виши ниво фертилитета, и претпостављају да је родна (не)једнакост у савременим популацијама један од кључних фактора који креирају плодност становништва. У овом поглављу образложена је методологија истраживања, и како ауторка оправдано истиче, демографски метод се по природи ствари намеће као обавезни, међутим узимајући у обзир тему, немогуће је било остварити истраживачке циљеве без примене и других метода, па тако примена социолошког аспекта у значајној мери доприноси расветљавању одређених питања и недоумица. У том смислу дат је значај компаративном методу у функцији сагледавања позиције Србије у односу на друге земље, а што је представљало и својеврсну квалитативну анализу у ситуацији недостатка релевантних индикатора. Примена различитих индикатора зависила је од доступних и постојаних података домаће статистике, а веза између фертилитета и родне перспективе сагледана је на основу индекса родне равноправности и, сходно расположивим периодима, индекса родних друштвених норми. Значајан допринос ове дисертације је примена квалитативног истраживања кроз фокус-групно истраживање, које је омогућило боље разумевање фертилног понашања и родне перспективе, кроз испитивање ставова, мишљења и тежњи оба пола.

Треће поглавље доноси врло озбиљну уводну студију о фертилитету, родној перспективи и популационој политици. Указује на однос између родног питања и популационе политике у савременим оквирима, њихову корелацију, разилажења и изазове у погледу деловања на низак ниво рађања, како у развијеним европским државама, тако и у Србији. Кроз бројне студије и примере Ивана Магдаленић нас води ка закључку да стратешка имплементација родне димензије у оквиру јавних политика позиционира родну равноправност међу круцијална питања свеобухватног друштвеног развоја, а њено унапређење и интегрисање постаје један од политичких императива. Политика родне равноправности и равнотежа између пословног и породичног живота се посматрају као „алат“ за упоредно побољшање економске и демографске ситуације. У овом одељку се расправља о концепту успостављања равнотеже између пословног и породичног живота, даје се систематизација мера популационе политике и указује на промене у породичном понашању. Посебно се разматрају етапе родне револуције, као

подобан модел за разумевање промена у породичној и демографској сфери, а последично и промена у фертилитету. Значајан део овог поглавља тиче се истраживања институционалних оквира родне равноправности, те ауторка пажњу оријентише ка истраживању актуелних светских релевантних организација и институција које се у својој основи баве разним аспектима родне једнакости, али и ка позиционирању Србије у том контексту, и одговорима нашег друштва на изазове у домену родне равноправности.

У четвртом поглављу докторске дисертације, под називом „Фертилитет и родна равноправност кроз призму показатеља у Србији и одабраним европским државама у 21. веку“, се применом релевантних индикатора испитују корелације између фертилитета и родног питања. Анализа тренда фертилитета у Србији и европским земљама након 1960-их година, са нагласком на период током последње две деценије, указује на промене у фертилном обрасцу и даје могућност позиционирања Србије. У оквиру овог одељка, применом компаративног метода, истражују се промене у старосном моделу рађања и просечној старости мајки при рађању и рођењу првог детета. Попис 2022. је омогућио да се анализира фертилитет не само жена, већ и мушкараца. Како Ивана Магдаленић оправдано закључује, пружање адекватног одговора на бројна питања у погледу будућег фертилитета није могуће без дубљих анализа, потребних података и одређеног временског периода који је неопходан да би се одређене демографске промене манифестовале. У оквиру овог поглавља извршена је круцијална анализа везе између родног аспекта и фертилитета путем индекса родне равноправности. Помоћу Индекса креатори јавних политика имају могућност да увиде у којим областима је неопходно побољшање и у том контексту да конципирају ефикасније мере родне једнакости. С обзиром да је наше друштво препознало вредност овог показатеља, Србија је прва земља ван ЕУ која је увела индекс родне равноправности. Посебно се детаљно анализирају родни режими у Србији и европским државама, али и налази других студија (у Шведској, Норвешкој, Исланду, Финској, Румунији...) а како одговори нису једнозначни, следи закључак да „родна равноправност се не треба перципирати као јединствен и доминантан фактор приликом објашњења промена у породици и рађању... треба је посматрати као део институционалног пакета који може имплицирати пораст плодности и јачање породичне форме, као и обрнуто“. У ову врло исцрпну анализу је укључен и *индекс родних друштвених норми*, који илуструје како друштвена уверења могу опструирати родну равноправност у следећим областима: политика, посао, образовање и физички интегритет. Суштина индекса се базира на квантификацији предрасуда према женама, а Србија се према свим приказаним параметрима позиционирала на средини листе.

Пето поглавље даје врло специфичну анализу родне димензије у Србији кроз призму циљева Агенде 2030. У циљу формирања погодније популационе климе у нашем друштву неопходно је да државне институције преузму адекватну иницијативу и конкретне потезе. У складу са тим Ивана Магдаленић врло детаљно изналази везе са глобалним циљевима Агенде 2030, који се могу инкорпорирати кроз *Стратегију подстицања рађања*. Наиме, један од најважнијих стратешких докумената у оквиру Министарства за бригу о породици и демографију је *Стратегија подстицања рађања*, која је у великој мери аналогна са циљевима одрживог развоја Агенде 2030. Ивана Магдаленић налази да родна равноправност, као посебни циљ, није пронашла свој простор у актуелној Стратегији, али да је конкретно помињање родне димензије присутно у посебном циљу 2: *усклађивање рада и родитељства* и посебном циљу 3: *снижавање психолошке цене родитељства*. Ауторка сматра да, упоредо са издвојеним

циљевима, и посебни циљ 4: *очување и унапређење репродуктивног здравља*, посебни циљ 5: *решавање проблема неплодности* и посебни циљ 6: *ка здравом материнству* такође поседују потенцијал за ублажавање родних неједнакости у нашој популацији. Разматрајући принципе и циљеве Агенде 2030 у функцији проблематике ове дисертације, Ивана Магдаленић оцењује да су свеукупно 45 циљева/потциљева и 54 специфична индикатора директно везана за род, као и да су ефекти неједнакости повезани са свим димензијама развоја. Добијени резултати сугеришу да инвестирање у родну равноправност поседује покретачки ефекат на Агенду одрживог развоја.

Шесто поглавље „Дискусија резултата фокус-групног истраживања“ има посебан значај, јер својим квалитативним приступом залази у срж научне проблематике ове дисертације и чини интегрални део ове свеобухватне анализе. Метод фокус-групног истраживања представља својеврсни вид допуне у истраживањима, са циљем да се испитају вредности и ставови интервјуисаних лица о одређеној теми. У овом случају, кроз три дискусије о три кључне области које су дефинисане у самом наслову дисертације, са врло квалитетно одабраним питањима на тему рађања и родитељства, родне равноправности и популационе политике према фертилитету, Ивана Магдаленић нам предочава вредне увиде у погледу фертилног понашања и родне перспективе, изазова и баријера са којима се појединац и родитељи суочавају у погледу репродуктивног понашања. Примена овако конципираног квалитативног истраживања представља значајан допринос ове дисертације и омогућила је да се дође до значајних сазнања и ставова појединаца о рађању, планирању породице, о родитељству, ставовима према популационој политици, родној једнакости итд.

Седмо поглавље докторске дисертације даје закључна разматрања. Основни мотив за овако конципирано истраживање, тј. за сагледавање фертилитета и популационе политике према рађању кроз призму родне димензије потиче од стране светских научних препорука. Наиме, бројна истраживања указују да се фертилитет може повећати уколико политике имају за циљ унапређење родне равноправности и успостављање баланса између пословног и приватног живота. Поставило се питање: где је место Србије када говоримо о родном питању. Емпиријско истраживање подржано је квантитативним и квалитативним приступом кроз фокус-групно истраживање, што је све заједно омогућило да се потврде или оповргну постављене хипотезе, потом да се дају одређене смернице и препоруке у правцу даљег друштвеног деловања. У оквиру Закључка Ивана Магдаленић јасно износи своје ставове и идеје за даља истраживања која би сагледала ефекат родних политика на фертилитет, и посебно да ли су владини програми и акције у домену родне равноправности утицали на промене у породичној структури. Тиме је подцртан, како научни, тако и практични допринос резултата истраживања.

3. ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС

Докторска дисертација Иване Магдаленић имала је за циљ да истражи родни оквир фертилитета и популационе политике у Србији. Сагледавање утицаја родне перспективе и популационе политике према фертилитету на ниво рађања већ деценијама је евидентан приступ у страним истраживањима. Основно питање које се поставља је да ли родна равноправност утиче на ниво рађања, а одговори, некада јасно аргументовани, некада непотпуни, указују да родна перспектива омогућава дубље разумевање демографског понашања. У свом истраживању кандидаткиња не оспорава значај разноврсне литературе везане за расветљавање утицаја бројних других фактора

на ниво рађања, као што су положај, образовање или економска активност жена, али сматра да не сме остати занемарено проучавање структурних елемената оба пола. Чињеница је да се фертилитет не односи само на жене и мајчинство, већ укључује и мушкарце и очинство, сходно чему је разумљиво и потребно уврстити и мушко становништво у анализу рађања, у статистичком и сваком другом погледу. До сада у Србији нисмо имали комплетна и студиозна истраживања на тему фертилитета, родних улога и популационе политике, што оправдава интересовање и потребу за сагледавањем питања фертилитета и родних улога у Србији, односно истраживања транзиције тих односа, те на који начин то може допринети креирању одређених погледа на популациону политику.

Постављени предмет и циљ истраживања захтевали су интердисциплинарни приступ, комбинацију демографског метода уз примену социолошког аспекта, што је захтевало својеврсну надоградњу теоријско-методолошког апарата и врло студиозну примену компаративног метода. Коришћене су бројне статистичке базе, а у зависности од доступних података за Србију, применом бројних аналитичких показатеља извршена је релевантна статистичка анализа. Тако је, поред уобичајних демографских индикатора, као што је стопа укупног фертилитета, ниво завршног фертилитета и др., сложена веза између фертилитета и родне перспективе сагледана на основу индекса родне равноправности и индекса родних друштвених норми. Детаљно емпиријско истраживање трендова у фертилитету, промена у моделу рађања и родним режимима је дало базу да се изврши „конекција“ између висине фертилитета и родне равноправности. Подвлачимо да је у том процесу компаративни метод врло вешто примењен, те да је био од суштинског значаја за оцену тих веза, и да представља својеврсну квалитативну анализу у недостатку релевантних композитних индикатора. Осим што је подробно анализирана постојећа литература о овој теми, што је допринело разумевању историјског, друштвеног и научног контекста ове проблематике, компаративни приступ је омогућио сагледавање позиције Србије у односу на друге земље. То представља значајан корак у потрази за одговорима о везама између репродуктивног и родног понашања Србије, као и могућност да сагледамо у којим доменима су евидентиране сличности, односно диспропорције са анализираним државама.

Кроз пажљиво осмишљену истраживачку студију, свеобухватном квантитативном и квалитативном анализом дошло се до изузетно вредних закључака, издвојићемо само неке:

- Према фундаменталним карактеристикама фертилитета Србија се налази у неповољнијем положају у односу на развијене земље Европе. Према последње доступним подацима Србија се према нивоу СУФ позиционирала ближе дну листе, али је регистровала више вредности у односу на државе које се суочавају са веома ниским нивоом рађања. Државе које имају више вредности рађања у односу на популацију Србије могу се сврстати међу развијене земље. Ипак, евидентно је и нивелисање разлика у погледу вредности СУФ у периоду 2001-2021. Разлог можемо приписати незнатном порасту СУФ у Србији и паду рађања у развијеним анализираним земљама Европе.
- Популациона политика се у Србији институционализовала касније у односу на развијене земље Европе, те је могуће да се то може препознати као један од важних фактора перманентно ниског фертилитета, мада није било могуће у методолошком смислу у потпуности истражити ову претпоставку. Ивана

Магдаленић се залаже за перманентно испитивање утицаја популационе политике на сам фертилитет и проналажење механизма за процену ефективности породичних политика.

- Према нивоу родне равноправности Србија се налази у неповољнијем положају у односу на развијене земље Европе, посебно земље Скандинавије. Србија припада категорији држава које имају најниже вредности показатеља, и позиционирала се на десетом месту. У односу на скандинавске земље, Србија има осетну нижу вредност индекса родне равноправности.
- Хипотеза да је родна револуција у Србији још увек непотпуна, и да би већа укљученост мушкараца у приватној сфери имала утицај на ниво фертилитета у смеру њеног пораста је делимично потврђена. Охрабрују поједини налази који указују да је у савременом добу мушкарцима значајно да се остваре као очеви и као партнери/супружници, тј., да приватна сфера све више поседује битну улогу у самореализацији новије генерације мушкараца. Међу позитивне промене се могу лоцирати и налази фокус групног истраживања у овој дисертацији, али треба имати у виду да се ради о узорку који није репрезентативан.
- Страна истраживања показују да равномернија подела родитељских обавеза између мајки и очева у току првих година подизања детета може имати позитиван утицај на висину фертилитета. У домаћој литератури не постоје истраживања на ту тему, између осталог и због ограничене методолошке апаратуре. Претпоставка аутора ове дисертације је да ће дата констатација бити све значајнија у времену који следи, па је испитивање спроведено у оквиру дискусије фокус групног истраживања одвојено за оба пола. Резултати шаљу следећу поруку: готово сви испитаници су се у потпуности сложили са датом хипотезом.
- Хипотеза да већа видљивост основних елемената свакодневног живота, односно принцип функционисања приватне сфере може указати на кључне изазове са којим се суочавају родитељи и пружити смернице и могућност за отклањање баријера које у том погледу постоје је (делимично) потврђена. Препознаје се значај свакодневног живота као незаобилазно поднебље приликом разумевања, тумачења и изналажења решења за баријере које се налазе у фертилном понашању, уз став да је круцијално да креатори јавних политика имају јасан упут у проблеме и изазове са којима се суочавају родитељи.

Резултати квалитативног фокус групног истраживања били су добра надоградња врло детаљног претходно спроведеног квантитативног истраживања, где су везе између родног аспекта и фертилитета разматране путем доступних глобално референтних индекса, пре свега индекса родне равноправности. Синтеза једних и других резултата истраживања даје важан апликативни допринос ове дисертације у виду смерница и предлога за готово све сфере нашег друштва, као и за даља истраживања. У том контексту један од закључака истраживања је да је потребно створити адекватнију друштвену климу у смеру рушења родних предрасуда, односно да је неопходна боља едукација и промоција родне перспективе у свим слојевима друштва. Када је у питању научна заједница, неопходно је видљиво „променити“ још увек егзистирајућу парадигму по којој је родна димензија занемарена од стране истраживача из сфере науке о становништву. На крају треба споменути и занимљив предлог Иване Магдаленић за Министарство просвете, науке и технолошког развоја да се предмет под

називом *Породица и родна равноправност* имплементира у саставни део образовног система Србије.

* * *

Консултовање обимне савремене литературе на овом пољу и систематичан преглед постојећих истраживања и студија, кроз примере позитивне праксе других земаља били су у основи формулисања истраживачког задатка, а његово доследно спровођење учинило је ову дисертацију научно респектабилном. Кроз спој теоријског знања и вешто постављеног емпиријског истраживања за ниво Републике Србије, а које је садржало и специфично фокус-групно истраживање, добијени су вредни резултати који потпуније објашњавају репродуктивно понашање, родне улоге и домете популационе политике према фертилитету.

Истраживање у дисертацији Иване Магдаленић је подразумевало и дефинисање одређених теоријских поставки о фертилитету, популационој политици, родној перспективи, које се на пример тичу адекватних појмова о полу и роду, родним улогама, родној револуцији. Такође, одређени закључци фокус групног истраживања, који се не уклапају у преовлађујуће, могу бити значајни за редефинисање теоријске мисли о фертилитету и родним улогама. Значајна тема односи се на институционални оквир родне равноправности и Агенду 2030. Како наводи ауторка дисертације, разлог за интегрисањем овог питања базира се на извештају UNDP-а 2020. године. Наиме, „родна неједнакост је у корелацији са губитком у људском развоју услед неравноправности. Ни једна земља није достигла низак ниво неједнакости у људском развоју, а да није смањила губитак који произилази из родне неједнакости“. Стога, улагање у равноправност жена, подизање њиховог животног стандарда и њихово оснаживање чине централни део за агенду одрживог развоја и за реализацију циљева. Изнесено сугерише да инвестирање у родну равноправност поседује покретачки ефекат на Агенду одрживог развоја.

До сада у Републици Србији нису рађене студије ове врсте и у том смислу, научни допринос докторске дисертације Иване Магдаленић има теоријски и апликативни значај. Разумевање родних улога и њиховог утицаја на фертилитет омогућује креаторима јавних политика, пре свега популационе политике према фертилитету, да боље прилагоде стратегије засноване на доказима, које могу имати позитиван утицај на репродуктивно понашање и ревитализацију фертилитета у Србији. И обрнуто, закључак је Иване Магдаленић, од (непроцењиве) важности је спроводити истраживања која би сагледала ефекат родних политика на фертилитет, и посебно да ли су владини програми и акције у домену родне равноправности утицали на промене у породичној структури. За доносиоце одлука и креаторе јавних политика порука је да би политика према породици требало да поседује континуитет у прилагођавању променама у сферама запошљавања и бриге о деци. Приликом тражења одговара на недовољно рађање, не треба прибегавати доношењу *ad hoc* одлука, као и одлука *per se* без детаљне анализе и консултације са стручњацима из сфере науке о становништву.

Увиди стечени на основу ове студије доприносе ширем дијалогу о политици према фертилитету и родној равноправности. Неопходан је рад на даљој, још снажнијој промоцији родне димензије у оквиру популационе политике. То се конкретно односи и на формирање родно сензитивног карактера популационе политике према фертилитету. Такође, значајно би било успоставити сарадњу између стручног научног кадра и релевантних тела и организација који су искључиво фокусирани на родно питање и министарстава која за примарни задатак имају бригу и пружање целовите подршке породицама и будућим актерима репродукције становништва.

ЗАКЉУЧАК КОМИСИЈЕ

Након прегледа докторске дисертације кандидата Иване Магдаленић под насловом "Родни оквир фертилитета и популационе политике у Србији у 21. веку", Комисија за преглед и оцену докторске дисертације закључује да је докторска дисертација написана према свим стандардима у научно-истраживачком раду и да представља актуелан научни допринос из области демографије. Докторска дисертација је урађена у складу са прихваћеном темом и пријавом на коју је Универзитет у Београду дао сагласност. Резултат је самосталног истраживања, што је потврђено софтверском провером, те представља оригинално научно дело значајно са научног и друштвеног становишта. На основу наведеног, Комисија предлаже Наставно-научном већу Географског факултета Универзитета у Београду да прихвати Извештај о прегледу и оцени докторског рада **Иване Магдаленић**, под називом **"Родни оквир фертилитета и популационе политике у Србији у 21. веку"**, и упути га на коначно усвајање Већу научних области правно-економских наука Универзитета у Београду, те након завршетка процедуре одобри јавну одбрану.

Београд, 5. 07. 2024.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

Др Гордана Војковић,
редовни професор у пензији,
Универзитет у Београду Географски факултет

Др Мирјана Рашевић,
редовни професор у пензији,
Универзитет у Београду Географски факултет

Др Мирјана Девеџић, редовни професор,
Универзитет у Београду Географски факултет

Др Владимир Никитовић, научни саветник,
Институт друштвених наука у Београду
Центар за демографска истраживања

Др Петар Васић, ванредни професор,
Универзитет у Београду Географски факултет